

УДК 347.73+342.951

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.11>

О. М. Фесенко, кандидат юридичних наук,
докторант Науково-дослідного інституту публічного права

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Мета статті полягає в дослідженні сутності принципів адміністративно-правового захисту інвестицій. Так, статтю присвячено дослідженню принципів адміністративно-правового захисту інвестицій, зроблено спробу сформулювати і систематизувати інституційні та субінституційні принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності. Наголошено, що альтернативні механізми вирішення спорів, включаючи примирення (консиліацію), медіацію (посередництво), переговори (негоціацію), третейські суди, також доступні і все частіше використовуються для вирішення комерційних спорів. Такі процедури є конфіденційними і не вносять свій внесок у розвиток інвестиційного законодавства, на відміну від судових справ. Коли спори вирішуються третейськими судами за межами країни, національні закони повинні гарантувати, що національні суди визнають та забезпечують виконання цих рішень відповідно до чинних міжнародних стандартів. З'ясовано, що підходи до укладення інвестиційних договорів розрізняються залежно від країни, часу, а також найбільш поширеними двосторонніми інвестиційними договорами та угодами про вільну торгівлю з інвестиційною складовою частиною. Під час вирішення питання про укладення міжнародної інвестиційної угоди органи державної влади повинні в першу чергу гарантувати, що вони мають можливість виконати зобов'язання та укласти угоди, що забезпечують досягнення цілей сталого розвитку. Зроблено висновок, що принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності являють собою основоположні начала, ідеї, установки, на яких базується правове регулювання даного інституту. Дані принципи в концентрованому вигляді виражають саму суть правового регулювання інвестування (особливо державного) і є елементом цього регулювання, оскільки являють собою основні керівні положення, що поширюються на всі відносини які складають предмет регулювання даного інституту. Вони також спрямовують розвиток та функціонування даного фінансово-правового інституту.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, адміністративно-правовий захист інвестицій, принципи захисту.

O. M. Fesenko. Principles of administrative and legal protection of investments in Ukraine

The purpose of the article is to study the essence of the principles of administrative and legal protection of investments. Thus, the article is devoted to the study of the principles of administrative and legal protection of investments, an attempt is made to formulate and systematize the institutional and subinstitutional principles of the institute of administrative and legal protection of investments and investment activities. It is emphasized that alternative dispute resolution mechanisms, including conciliation, mediation, negotiations, arbitration courts, are also available and are increasingly used to resolve commercial disputes. Such procedures are confidential and do not contribute to the development of investment legislation, unlike court cases. When disputes are settled by arbitral tribunals outside the country, national laws must ensure that national courts recognize and enforce those decisions in accordance with applicable international standards. It was found that the approaches to concluding investment agreements differ depending on the country, time, as well as the most common bilateral investment agreements and free trade agreements with an investment component. In deciding whether to conclude an international investment agreement, public authorities must first and foremost ensure that they are able to meet their obligations and enter into agreements that achieve the goals of sustainable development. It is concluded that the principles of the institute of administrative and legal protection of investments and investment activities are the basic principles, ideas, attitudes on which the legal regulation of this institute is based. These principles in a concentrated form express the essence of the legal regulation of investment (especially state) and are an element of this regulation, as they are the main guidelines that apply to all relations that are the subject of regulation of this institution. They also guide the development and operation of this financial and legal institution.

Key words: investments, investment activity, administrative and legal protection of investments, protection principles.

Постановка проблеми. Виступаючи правовою державою, Україна захищає права громадян та юридичних осіб головним чином за допомогою наявності механізму адміністративно-правового захисту. В основі цієї діяльності знаходяться правові принципи, що представляють собою способи та засоби, спрямовані на виключення з правотворчої та правозастосовчої практики незаконних рішень і дій державних органів та посадових осіб. У даний час величезна кількість державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, які формують механізм державного управління України, приймають якісь рішення й видають нормативно-правові акти, які, у свою чергу, відображаються на житті кожного громадянина нашої держави. За загальним справедливим правилом, особи, що володіють владними повноваженнями та приймають від імені України рішення, повинні нести відповідальність за якість і об'єктивність прийнятих ними рішень та дій. Звичайно, добре, коли ці рішення і дії позитивно відбиваються на життєдіяльності та благополуччі

громадян, але, на жаль, це не завжди буває так. Досить часто люди, наділені владою, не вважають необхідним слідувати вимогам закону і діють або не діють на свій розсуд, або ж здійснюють свою діяльність в інших корисливих цілях, забуваючи, в першу чергу, про відповідальність. Однак треба пам'ятати, що закони, якими вони прикриваються, пишуться і створюються в правовій державі, а однією з ознак правової держави є можливість захисту порушених прав і свобод як громадян, так і організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам вивчення принципів адміністративно-правового захисту у сфері інвестицій присвячено роботи: В. Лебедева, Є. Додіна, І. Пахомова, В. Чернадчука, О. Горбунової, О. Грачової та інших, але є певні моменти, які потребують пошуку новітніх підходів.

Мета цієї статті полягає в дослідженні сутності принципів адміністративно-правового захисту інвестицій.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання інвестицій та інвестиційної діяльності, як і будь-який інший правовий інститут, ґрунтується на певній системі принципів, тобто основоположних засадах, правилах і вимогах, що виражають його найбільш істотні особливості й цілеспрямованість. Перш ніж приступити до розгляду даного питання, необхідно звернутися до аналізу змісту понятійного апарату юридичної категорії «принцип права».

Дійсно, для однакової та найбільш повної реалізації функцій будь-якого елементу правової системи формулюються певні установки, загальні основи діяльності. У науці їх прийнято називати принципами. Будучи відправним началом, що лежить в основі формування, організації та функціонування елементів правової системи держави, принципи в основі своїй мають законодавче закріплення, але можуть бути виділені і під час системного тлумачення правових норм. Питання про правові засади займає одне з центральних місць у теорії права і ніколи не втрачало своєї теоретичної та емпіричної актуальності, бо, як справедливо зазначав Ф. Франк «якщо немає невеликого числа принципів ... то немає і науки» [1, с. 110].

У перекладі з латинської мови принцип (principium) означає першооснову будь-якого явища, вихідне чи відправне положення, засоби, правила, що визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [2, с. 17]. Новий тлумачний словник української мови трактує дане поняття як: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; засада; 2) особливість, покладену в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; 4) переконання, норму, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці, канон [3, с. 899]. Проблемі трактування даного філософського поняття присвячені численні праці фахівців різних галузей знань. Так, наприклад, Р.З. Лівшиц вважає, що принцип – це завжди вихідне положення, напрямком, передусім це ідея [4, с. 195]. В.Ф. Погорілко трактує принципи як порядок здійснення регулюючого впливу [5, с. 12]. А.М. Колодій у монографічному дослідженні «Принципи права України» розглядає дану категорію з точки зору гносеології, як таку, що тісно пов'язана з категоріями «закономірність» і «сутність», зазначаючи, що поняття «принцип» співвідноситься з категорією «ідея» у тому випадку, коли під останньою філософи розуміють внутрішню логіку, закон існування об'єкта, те, що складає його внутрішню сутність; у теорії пізнання принцип виступає як абстрактне визначення ідеї, а точніше, як певна сукупність (сума) принципів, що дорівнюють ідеї [2, с. 16]. Отже, принципи, безперечно, відносяться до однієї з основних категорій та механізмів будь-якого суспільного явища.

У загальній теорії права існують різні точки зору на поняття «принципи права». Так, одні вчені під ними розуміють «головні, керівні положення, що визначають загальну спрямованість і найбільш істотні риси змісту ... правового регулювання суспільних відносин» [6, с. 240], інші – «начала, відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності та підвалини даної суспільно-економічної формації, є однопорядковими із сутністю права і складають його головний зміст» [7, с. 84], треті – «керівні, відправні ідеї, які виступають в якості вихідних для ... права в цілому» [8, с. 25], четверті – «соціальні цінності, відображені у праві» [9, с. 30], п'яті – «провідні начала, закони даного руху матерії або суспільства, а також явища, включені в ту чи іншу форму руху» [10, с. 135]. Із точки зору С.С. Алексєєва, принципи права являють собою «виражені у праві вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя. Принципи – це те, що пронизує право, виявляє його зміст у вигляді вихідних, наскрізних «ідей», головних його начал, нормативно-керівних положень» [11, с. 135]. Схожої точки зору дотримується М.І. Байтін, розуміючи під ними «вихідні, що визначають ідеї, положення установки, які складають моральну та організаційну основу виникнення, розвитку та функціонування права ... Принципи права виражають головне, основне в праві, тенденції його розвитку, то на що право має бути орієнтоване, спрямовано» [12, с. 149]. Кожна з вищевикладених позицій вносить свій вклад в осмислення загальнотеоретичного поняття «принципи права», при цьому маючи як свої переваги, так і недоліки, але дисертантом не ставиться завдання їх детального розгляду.

Для цього дослідження представляється найбільш важливим виділити суттєві ознаки принципів права, які знайшли своє відображення у принципах фінансово-правового інституту інвестиційної діяльності нашої держави. Серед них такі:

1) керівна (визначальна) роль принципів права в розробці, удосконаленні та застосуванні правових норм;

2) нормативно-керівний характер основних начал, що виявляється в регулюючому впливі на суспільні відносини;

3) стабільність принципів права, тобто їх міцне, стійке, чинне нормативно-керівне положення.

Проблема загальних фінансово-правових принципів була предметом вивчення вже в дореволюційній літературі, проте дане питання досліджувалося в рамках пошуку «керівних начал фінансової науки». На думку В.А. Лебедева, спроби деяких вчених дати фінансовій науці загальні положення, начала, принципи, які обіймали б собою всю ідею науки, вказували на її сутність, робилися вже давно (наприклад, Жаном Боденом в роботі «Les six livres de la Republique», 1576 р.) [13, с. 45]. Слід зазначити, що одним із перших учених, які запропонували як підстави фінансової науки вважати принципи права, тобто справедливе застосування відомих правил з боку держави при вживанні державних доходів, став А. Шеффле. Однак дана позиція була розкритикована В.А. Лебедевим, який вважав, що принципи права «не є винятковим керівним початком для фінансової науки, бо принцип права повинен панувати у всьому державному управлінні, а отже, не становить відмінну властивість фінансової науки» [14].

У даний час не всі принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності знайшли своє належне закріплення в законодавстві, а ті, які знайшли розкидані по численних нормативних актах, мають різну юридичну силу. У зв'язку з вищевикладеним зробимо спробу сформулювати і систематизувати інституційні та субінституційні принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності, бо «визначення принципів підгалузеві та інститутів фінансового права є одним з основних завдань, що стоять перед сучасним фінансовим правом» [15, с. 28]. Цінність дослідження принципів фінансово-правового інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності полягає, перш за все, в тому, що, по-перше, на їх основі можна скласти загальне уявлення про весь фінансово-правовий інститут; по-друге, вони виступають в якості основи для тлумачення фінансово-правових норм і, по-третє, вони задають основні напрямки й орієнтири розвитку даного фінансово-правового інституту. Крім того, за допомогою принципів права визначаються цілі, завдання, методи правового регулювання, закріплюються правові категорії і поняття. Принцип права не тільки дозволяють правильно розуміти та застосовувати правові норми, але також виявляти й усувати прогалини в законодавстві. Слід погодитися з думкою О.Ю. Рибаківа, що під час наукової характеристики будь-якої системи проблему принципу обійти неможливо, бо без неї тема, яка розробляється не буде глибоко розкрита та досліджена [16, с. 80].

Традиційно правові принципи поділяються на загальноправові (загальногалузеві), які мають універсальний характер, міжгалузеві, які поширюються на кілька галузей права та галузеві, що визначають специфіку конкретної галузі права.

Г.А. Борисов виділяє головною підставою для класифікації різні сфери суспільних відносин, на які поширюються ті чи інші принципи, різний характер суспільних закономірностей, що ними відбивається, виділяє такі групи принципів, що діють у правовій сфері: 1) загальнополітичні; 2) правові; 3) принципи побудови і функціонування державної організації; 4) принципи окремих форм державної діяльності – правотворчості, зокрема законодавчої діяльності, діяльності з реалізації правових норм, правоохоронної діяльності тощо; 5) принципи права; 6) міжгалузеві принципи; 7) галузеві принципи; 8) принципи окремих груп норм [17, с. 14]. В.В. Лазарев зазначений список доповнює внутрішньогалузевими принципами, або принципами інститутів права [18, с. 138], що виділяються в рамках галузі права. А.М. Колодій виокремлює у своїх наукових працях такі принципи права: 1) правосвідомості; 2) правоутворення; 3) правотворчості, а серед них – законотворчості і нормотворчості; 4) системи права: а) загальноправові (основні); б) міжгалузеві; в) галузеві; г) інститутів права; 5) структури права: а) загальносоціального і юридичного; б) публічного й приватного; в) регулятивного і охоронного; г) матеріального й процесуального; д) об'єктивного й суб'єктивного; б) правореалізації, а серед них - правозастосування; 7) правоохорони, а серед них особливо – правосуддя і юридичної відповідальності. Принципи системи і структури права, що втілюються у принципи правоутворення, правореалізації і правоохорони, можна назвати принципами правового регулювання, визнаючи водночас особливу роль загальноправових (основних) принципів [2, с. 39]. Також існує ще й така точка зору, відповідно до якої систему принципів державної інвестиційної політики поділяють на загальні принципи, яких необхідно дотримуватись під час розробки основних напрямів такої політики, та принципи, яких необхідно додержуватись під час оцінки її реалізації. Погоджуючись у цілому із системою принципів, наведеною В.В. Лазаревим, в основі якої лежить обмеження принципів за сферою їхньої дії як наслідку особливості відносин, які відображаються та на які вони поширюються, відзначимо, що всі принципи взаємопов'язані, проявляються один в одному та утворюють систему принципів права, чільне місце в якій відводиться загальноправовим (загальногалузевим) принципам права.

Так, загальними принципами інвестиційної політики держави в інвестиційній сфері виступають:

- практична потреба досягнення мети та її наукова обґрунтованість;
- поставлені цілі мають бути прозорими, зрозумілими і бажаними для населення, а також для груп з особливими економічними інтересами;
- будь-яка мета державного регулювання економіки може бути поставлена і досягнута тільки у взаємодії з усіма іншими цілями відповідно до її місця в системі пріоритетів цілей;

- створення ефективного механізму координації і тісна співпраця між учасниками реалізації політики;
- обґрунтованість, послідовність, публічність та передбачуваність державної інвестиційної політики;
- пріоритет державної підтримки стратегічно важливих для держави галузей, які забезпечують функціонування всього національного господарства, інноваційний прорив, розвиток соціальної інфраструктури, екологічну безпеку;
- відмова від практики надлишкового втручання в діяльність ринкового сектора, стимулювання залучення приватного капіталу для вирішення ключових завдань соціально-економічного розвитку країни [19, с. 64].

На правове регулювання інвестицій та інвестиційної діяльності, як фінансово-правового інституту, поширюються всі галузеві принципи сучасного фінансового права, з тим лише застереженням, що під час їх розгляду стосовно конкретного фінансово-правового інституту, включаючи і захист інвестиційної діяльності, вони набувають особливого характеру, переломлюються й відображають ті особливі риси, що властиві конкретному правовому інституту. Зупинимося більш детально на найбільш значущих із них.

– *Принцип пріоритетності публічних завдань у правовому регулюванні фінансових відносин, що поєднуються з реалізацією приватних інтересів громадян*, проявляється в інституті адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності у вигляді використання державних інвестицій в якості інструменту для державного регулювання економіки, виходячи із загальнозначущих інтересів суспільства. При цьому слід зазначити, що необхідність державного регулювання ринкових відносин має важливе значення, оскільки «ефективний ринок не створюється сам собою, а є, зокрема, продуктом або результатом законодавства, державної політики» [20, с. 279]. До всього іншого, слід зазначити, що державне втручання в інвестиційну сферу має об'єктивні межі. Ці межі, з одного боку, зумовлені реальними фінансовими можливостями держави, а з іншого – тим, що зростання присутності держави в економіці має сприяти припливу приватних інвестицій, а не їх витісненню.

– *Принцип соціальної спрямованості інвестиційної діяльності* означає, що дана діяльність повинна призводити до соціального ефекту, сприяти задоволенню публічних інтересів всього суспільства (наприклад, підвищенню рівня зайнятості населення, розвитку соціальної інфраструктури, підвищенню рівня охорони здоров'я тощо).

– *Принцип рівноправності* під час здійснення інвестиційної діяльності передбачає визначення інвестиційних повноважень органів державної влади, як загальнодержавних, так і місцевих, встановлення та виконання видаткових зобов'язань на здійснення державного інвестування, визначення умов доступу суб'єктів інвестиційної діяльності до процедури розподілу міжбюджетних трансфертів інвестиційного характеру з державного бюджету відповідно до єдиних принципів і вимог, встановлених законодавством. Отже, «рівність як загальнофілософська категорія підрозділяється на два види – фактичну і юридичну. При цьому в основі останньої лежать два аспекти справедливості: по-перше, це справедливість зрівнююча («арифметична»), тобто рівність всіх перед законом і судом. По-друге, це справедливість розподілююча, або пропорційна («геометрична»), яка виражена в еквівалентному обміні та відплати за допомогою пропорційності («рівним за рівне», «кожному своє», «кожному – у справах його», «якою мірою міряєте, такою відміряне буде і вам»)» [21]. У зв'язку із цим розподіл міжбюджетних трансфертів соціального характеру з державного бюджету має здійснюватися відповідно до принципу «арифметичної» справедливості, тоді як міжбюджетні трансферти інвестиційного характеру (капітальні трансферти) повинні надаватися на основі принципу «геометричної» справедливості. Адміністративно-правовий захист інвестицій повинен будуватися на засадах розумного співвідношення концентрації влади і її децентралізації, оскільки порушення даного балансу призведе до негативних наслідків.

– *Принцип законності* в інвестиційній діяльності виражається в тому, що весь процес вкладення інвестицій повинен детально регламентуватися нормами фінансового та інвестиційного законодавства, дотримання яких повинно забезпечуватися можливістю застосування до правопорушників заходів державного примусу.

– *Принцип гласності* під час здійснення інвестиційної діяльності виявляється у процедурі доведення до загального відома громадян інформації про розробки, затвердження та фінансування цільових програм, адресних інвестиційних програм та інвестиційних проектах, що реалізуються Україною, а також про прийняття звітів про їх виконання, про результати фінансового контролю за цільовим використанням державних інвестицій. Дотримання цього принципу є актуальним, бо він, з одного боку, забезпечує можливість широкої участі громадськості в адміністративно-правовому регулюванні, з іншого – є бар'єром проти корупційних діянь. В умовах сьогодення цей принцип отримав ґрунтовну деталізацію у Законах України «Про інформацію» від 13 січня 2011 р. № 2938-VI, «Про доступ до публічної інформації» від 23 січня 2011 р. № 2939-VI.

– *Принцип економічного стимулювання*, як один із нових принципів сучасного фінансового права [22, с. 130–131], дуже помітно проявляється у сфері інвестиційної діяльності держави, основним призначенням якої є вкладення інвестицій не тільки в цілях комплексного розвитку економіки, а й активізації

інвестиційної діяльності як публічно-територіальних утворень, так і приватних осіб, за рахунок надання їм державної підтримки та (або) забезпечення інвестиційної привабливості проекту шляхом входження в нього держави.

Не можна не зупинитися і на принципах інвестиційної діяльності, яких необхідно дотримуватися під час оцінки реалізації державної інвестиційної політики, серед них можна виділити такі:

– *принцип децентралізації інвестиційного процесу* – всі інвестиційні процеси, що можуть здійснюватися без обов'язкової участі держави як партнера, передавати для реалізації приватним компаніям та фізичним особам, створювати для цього всі передумови та надавати за необхідності певні державні гарантії;

– *принцип контрольованості* – постійне здійснення контролю використання державних коштів та коштів місцевих бюджетів, що виділяються в рамках комплементарної інвестиційної політики держави для реалізації необхідних проектів;

– *принцип адаптивності* – постійне коректування тактичних заходів інвестиційної політики держави у зв'язку з економічним розвитком суспільства. Стратегічні орієнтири зазначеної політики повинні залишатися стабільними, оскільки постійна зміна законодавства не сприяє покращанню інвестиційного клімату країни;

– *принцип ефективності* – постійний моніторинг ефективності здійснення інвестиційної політики держави та коректування заходів у разі неефективної реалізації зазначеної програми та неотримання очікуваних ефектів від її впровадження;

– *принцип безперервності* – процес удосконалення інвестиційної політики держави є нескінченним, і після завершення стадії досягнення означених цілей необхідно розробляти нові напрями покращання інвестиційного клімату країни;

– *принцип гармонізації взаємодії* – під час реалізації інвестиційної політики держави важливу роль відіграє взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування [23, с. 48].

Безперечний інтерес з точки зору предмета дослідження викликають інституційні та субінституційні принципи правового регулювання інвестиційної діяльності держави. На думку дисертанта, основними інституційними принципами даного інституту є:

– *Принцип бюджетування орієнтованого на результат*, згідно з яким інвестиційні витрати держави повинні бути спрямовані на досягнення конкретних результатів, у зв'язку із чим державні інвестиції вкладаються або надаються бюджетам муніципальних утворень, під реалізацію конкретного інвестиційного проекту, що пройшов належну процедуру Due Diligence (з англ. «належна дбайливість», «старанність, обачність», «ретельне спостереження», «перевірка належної сумлінності») та відповідає усім критеріям надання державних інвестицій. На практиці Due Diligence являє собою усталену в діловому обороті назву комплексної аудиторської процедури, що дозволяє отримати повне і різнобічне уявлення про фінансовий стан компанії, структуру її власності та становище на ринку. Об'єктами даних перевірок є юридична, фінансова, маркетингова, технічна та інші сфери діяльності компанії, яка перевіряється.

– *Принцип раціонального та ефективного використання обмежених державних коштів* означає, що під час здійснення інвестиційної діяльності держава повинна виходити з необхідності досягнення заданих результатів із використанням найменшого обсягу коштів або досягнення найкращого результату з використанням визначеного бюджетом обсягу коштів.

– *Принцип поєднання планового та конкурсного надання державних інвестицій* означає, що їх вкладення в об'єкти державної власності здійснюється на основі фінансових планів (довгострокових цільових програм), а в об'єкти приватної та муніципальної власності – згідно з умовами та порядком проведення конкурсу.

– *Принцип збалансованості державних та приватних інвестицій* полягає в тому, що державні інвестиції не повинні розглядатися як альтернатива приватним, тобто вони не повинні направлятися в високоприбуткові підприємства й галузі економіки. Основна мета державних інвестицій – комплексний розвиток економіки та активізація інвестиційної діяльності фізичних та юридичних осіб.

– *Принцип адресності та цільового характеру державного інвестування* означає, що державні інвестиції надаються в розпорядження конкретних суб'єктів (організаторів) інвестування з позначенням цілей та напрямків їх вкладення.

– *Принцип договірної оформлення інвестиційних відносин* у рамках державного інвестування передбачає укладення угод (державних контрактів) між Урядом України, виконавчими органами місцевого самоврядування та юридичною особою про здійснення державних інвестицій у рамках капітальних вкладень, фінансових вкладень або міжбюджетних трансфертів. Дані види інвестиційних угод слід розглядати як різновиди адміністративних договорів.

– *Принцип вкладення інвестицій у реалізацію інвестиційного проекту тільки в рамках однієї з операцій інвестиційної діяльності держави*. Даний принцип покликаний підвищити рівень планування державних інвестиційних витрат та виключити випадки вкладення державних інвестицій в інвестиційний проект із використанням різних операцій державного інвестування.

Ч. 1 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 року № 1560-ХІІ говорить, що «держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій» [24].

Саме тому необхідно не оминати увагою й основні принципи адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій. А саме:

– принцип недискримінації передбачає рівний розгляд інвесторів за одних і тих же обставин, незалежно від форми власності і країни походження. Дотримання принципу недискримінації є однією з найважливіших умов формування сприятливого інвестиційного клімату. Ключова ідея, що впливає із принципу недискримінації по відношенню до іноземних інвесторів, полягає у формуванні національного режиму розгляду інвестицій однаково сприятливого для іноземного та місцевого інвестора;

– принцип захисту права власності інвесторів від примусового відчуження майна, тобто експропріації. Одним із найважливіших напрямків державного регулювання прямих іноземних інвестицій є захист прав та інтересів інвесторів, у тому числі захист права власності. Даний напрямок характеризується формуванням та ефективною реалізацією правових механізмів. При цьому однією з основних загроз для реалізації прав та інтересів іноземних інвесторів є експропріація. Виділяють дві основні форми експропріації. По-перше, пряму, коли держава позбавляє іноземного інвестора його титулу і тим самим здійснює пряме фізичне захоплення майна і прав, якими він володіє [25]. По-друге, непряму експропріацію, коли органи державної влади особливим чином втручаються в діяльність іноземного інвестора, пов'язану з використанням власності або користуванням його благами, що призводить до «...втрати управління, контролю та використання або значного знецінення вартості активів іноземного інвестора...» [26]. Рівень захищеності прав та інтересів іноземного інвестора від непрямой експропріації, істотно відрізняється в різних юрисдикціях. Визначення випадків, в яких державне регулювання інвестиційної діяльності надає можливість проведення непрямой експропріації з обов'язковою виплатою компенсації, суто індивідуально. Однак у законодавстві деяких країн передбачено, що експропріацією не є ті «недискримінаційні» заходи державного регулювання, які прийнятні для захисту національних і суспільних інтересів, наприклад, у сфері оборони і безпеки, охорони здоров'я, екології та освіти;

– принцип прозорості механізму дотримання контрактів та врегулювання спорів покликаний підвищити відкритість та передбачуваність у відносинах господарюючих суб'єктів, гарантуватиме дотримання договірних прав інвесторів у місцевих судах. Господарючі суб'єкти часто можуть обмежити свою діяльність, якщо процедури виконання контрактів надмірно бюрократизовані або якщо контрактні спори не можуть бути вирішені своєчасним та економічно ефективним способом. Одну з найважливіших ролей у забезпеченні виконання контрактів та у врегулюванні спорів, як серед приватних осіб, так і між інвестором і державою відіграє судова система, ефективність і незалежність якої є найважливішою умовою сприятливого середовища для всіх інвесторів (іноземна компанія, суб'єкти малого або середнього бізнесу). Судову систему можна зробити більш привабливою для інвесторів за рахунок забезпечення незалежності суддів, передбачуваних і прозорих судових процедур та ефективного виконання судових рішень і постанов. Багато урядів створюють спеціалізовані комерційні суди для вирішення ділових спорів [27].

Альтернативні механізми вирішення спорів, включаючи примирення (консиліацію), медіацію (посередництво), переговори (негоціацію), третейські суди, також доступні, і все частіше використовується для вирішення комерційних спорів. Такі процедури є конфіденційними і не вносять свій внесок у розвиток інвестиційного законодавства, на відміну від судових справ. Коли спори вирішуються третейськими судами за межами країни, національні закони повинні гарантувати, що національні суди визнають та забезпечують виконання цих рішень відповідно до чинних міжнародних стандартів [28];

– принцип застосування міжнародних інвестиційних угод, який передбачає заохочення (просування) та захист інвестицій однієї договірної сторони на території іншої сторони. Вони включають питання зміни обсягу та змісту, стандарти розгляду інвесторів та їх інвестицій, в тому числі: національний режим; гарантії проти експропріації без компенсації; гарантії справедливого і рівноправного інвестиційного режиму або дотримання міжнародних мінімальних стандартів розгляду; повний захист та безпеку; врегулювання спорів, що дозволяє іноземним інвесторам подавати позови проти уряду приймаючої країни у випадках порушення договірних зобов'язань.

Підходи до укладення інвестиційних договорів розрізняються залежно від країни, часу, а також найбільш поширеними двосторонніми інвестиційними договорами та угодами про вільну торгівлю з інвестиційним складником. Під час вирішенні питання про укладення міжнародної інвестиційної угоди органи державної влади повинні в першу чергу гарантувати, що вони мають можливість виконати зобов'язання та укласти угоди, що забезпечують досягнення цілей сталого розвитку.

Інвестиційні угоди забезпечують додатковий рівень безпеки іноземних інвесторів та дозволяють звертатися до інвестиційних арбітражів, таких як Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID – International Centre for Settlement of Investment Disputes) для вирішення спорів із державою. Так, станом на 2019 р. в ICSID зареєстровано близько 750 справ, при цьому Україна є відповідачем у двох поточних арбітражних провадженнях в ICSID. Основною відмінністю ICSID від інших арбітражів є його юрисдикція – він може розглядати тільки суперечки між державами та іноземними інвесторами, що пов'язані з інвестиціями, та не має юрисдикції розглядати комерційні спори. Також інвесторам потрібні деякі гарантії того, що будь-який спір з органами державної влади буде вирішуватися справедливо і швидко, особливо

в тих країнах, де інвестори мають побоювання із приводу надійності та незалежності національних судів. Такі угоди можуть також допомогти країнам поліпшити своє внутрішнє законодавство в інвестиційній сфері.

Висновки. Отже, проаналізувавши основні принципи, яким підпорядковується фінансово-правовий інститут адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності, можна прийти до висновку, що принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності являють собою основоположні начала, ідеї, установки, на яких базується правове регулювання даного інституту. Дані принципи в концентрованому вигляді виражають саму суть правового регулювання інвестування (особливо державного) і є елементом цього регулювання, оскільки являють собою основні керівні положення, що поширюються на всі відносини, що складають предмет регулювання даного інституту. Вони також спрямовують розвиток та функціонування даного фінансово-правового інституту.

Не можна також обійти питання про наявність або відсутність ієрархії принципів. Поза всяким сумнівом, принципи даного фінансово-правового інституту підпорядковуються певній логіці й знаходяться в єдиній системі, однак говорити про наявність принципів, що мають по відношенню один до одного більшу або меншу юридичну силу, представляється необґрунтованим. Оскільки уся система принципів адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності являє собою сукупність рівнозначних основних положень, кожне з них взаємозумовлене та об'єктивно висловлює конкретну сторону суті інвестиційної діяльності, спрямовану на досягнення її завдань.

Список використаних джерел:

1. Франк Ф. Философия науки. Связь между наукой и философией / Перевод с английского Н.В. Воробьева. Москва : Издательство иностранной литературы, 1960. 544 с.
2. Колодій А.М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
3. Новий тлумачний словник Української мови у 4-х т. Т. 2 / В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Вид. Аконті, 1998. 910 с.
4. Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. 2-е изд. Москва : БЕК, 2001. 224 с.
5. Органи державної влади України / за ред. В.Ф. Погорілко. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 595 с.
6. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Эспада, 2000. 730 с.
7. Скурко Е.В. Принципы права : монография. Москва : Ось-89, 2008. 192 с.
8. Мосьондз С.О. Адміністративне право України у визначеннях та схемах : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2006. 176 с.
9. Котюк В.О. Теория права : Курс лекцій. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
10. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права [Текст]. Москва : Госюриздат, 1963. 197 с.
11. Алексеев С.С. Проблемы теории права : Курс лекций в 2-х т. Т. 1. Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1972. 396 с.
12. Байтин М.И. Сущность права. (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). 2-е изд., доп. Москва : ООО ИД «Право и государство», 2005. 544 с.
13. Лебедев В.А. Финансовое право : учебник / Сост.: Ялбулганов А.А. ; науч. ред. Козырин А.Н. Москва : Статут, 2000. 461 с.
14. Сафронова Е.В., Алонцева Д.В. В.А. Лебедев об истоках науки финансового права. *Образование. Наука. Научные кадры*. 2019. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/v-a-lebedev-ob-istokah-nauki-finansovogo-prava>.
15. Химичева Н.И. Проблемы финансового права на новом этапе развития Российского государства. *Финансовое право*. Москва : Юрист, 2006, № 4. С. 26–29.
16. Рыбаков О.Ю. Личность. Права и свободы. Правовая политика. Монография. Москва : РПА МЮ РФ, 2004. 260 с.
17. Борисов Г.А. О системе принципов, действующих в правовой сфере. *Проблемы правоведения : межвед. науч. сб.* Вып. 34. 1976. С. 14–15.
18. Общая теория права и государства : учебник / В.С. Афанасьев, С.В. Липень, Т.Н. Радько ; под ред. В.В. Лазарева. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма: ИНФРА-М, 2010. 592 с.
19. Дребот Н. Інвестиційна стратегія підприємств: засади і особливості її формування в сучасних умовах. *Регіональна економіка*. 2000. С. 63–69.
20. Квятковська Л.А., Таловер В.А. Структурні елементи формування державної інвестиційної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 17. Частина 1. 2016. С. 46–50.
21. Основи економічної теорії : підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. Харків : Право, 2008. 448 с.
22. Зорькин В.Д. Ценностный подход в конституционном регулировании прав и свобод. *Журнал российского права*. 2008. № 12(144). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsennostnyy-podhod-v-konstitutsionnom-regulirovanii-prav-i-svobod> (дата звернення: 26.09.2019).

23. Химичева Н.И. Принцип экономического стимулирования как инструмент современной финансово-правовой политики в России. *Реализация финансовой, банковской и таможенной политики: современные проблемы экономики и права: сборник научных трудов (по материалам межвузовской научно-практической конференции, Саратов, 18 апреля 2008 г.)* / под ред. Е.В. Покачаповой, О.В. Бакаевой ; ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права». Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2008. С. 130–133.

24. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 року № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 47. Ст. 646.

25. Ворожевич А.С. Экспроприация иностранных инвестиций: проблемные аспекты теории и практики. *Современные научные исследования и инновации*. 2012. № 6. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2012/06/15628>.

26. Biwater Gauff (Tanzania) Ltd. v. United Republic of Tanzania, Award and concurring and dissenting opinion, ICSID Case No ARB/05/22, IIC 330 (2008), 18th July 2008, despatched 24th July 2008, United Nations [UN]; World Bank; International Centre for Settlement of Investment Disputes [ICSID]; para. 452. URL: <https://www.italaw.com/cases/157>.

27. Gordon, K., J. Pohl and M. Bouchard (2014), «Investment Treaty Law, Sustainable Development and Responsible Business Conduct: A Fact Finding Survey», OECD Working Papers on International Investment, № 2014/01, OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/content/paper/5jz0xvngx1zlt-en>.

28. Pohl, J., K. Mashigo and A. Nohen (2012), «Dispute Settlement Provisions in International Investment Agreements: A Large Sample Survey», OECD Working Papers on International Investment, No. 2012/02, OECD Publishing, Paris. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2187254.